

משה חיים פלח

שבת בספינה

שציתתו הוּי בקרקע שתחת הספינה, ולא בספינה עצמה, דהרי כלפי הספינה עצמה האדם נייח ולא נייד, וכמו כן אינו יורא כלל מד' אמותיו (ויעוין בריטב"א בטעמא דרבי יהושע ורבי עקיבא דפליגי).

אולם לכא' מדברי רבה חזינן איפכא, דלכאורה נראה דכל מעליותא דשבת באויר מחילות מצעוד יום היינו דעי"ז נקבעה שציתתו במקום זה (דקניית שציתה הוּי רק צעת שקדש היום) ולהכי מני להלך את כולו, וכיון דהספינה נפקא ממקומה הראשון, הרי במקום דקיימא הספינה השתא לא שבת מצעוד יום.

והנה לו"ד הגמ' היה נראה דבאמת צוה גופא פליגי רבה ורבי זירא, ומהאי טעמא רבה לא אמר כרבי זירא ורבי זירא לא אמר כרבי, אך בגמ' מצוּר לא כן, אלא רבה אית ליה נמי דר' זירא, ואף רבי זירא לא פליג אדרבה אלא משום דמחילות להצריח מים עשויות, אך במחילות מעלייתא הוה מודה ליה.

ונראה לדון צביאור הדברים, דהנה לקמן (נא א) תניא שבו איש תחתיו אלו

אמר רב הלכתא כרבן גמליאל בדיר וסהר וספינה ושמואל אמר הלכתא כרבן גמליאל בספינה אבל בדיר וסהר לא, דכולי עלמא מיהת הלכה כרבן גמליאל בספינה מאי טעמא אמר רבה הואיל ושבת באויר מחילות מצעוד יום רבי זירא אמר הואיל וספינה נוטלתו מתחילת ארבע ומנחתו בסוף ארבע כו' ורבה מאי טעמא לא אמר כרבי זירא צמהלכת כולי עלמא לא פליגי כו'.

והנה יש לעיין בשוּב בספינה, היכן הוא מקום שציתתו, בספינה עצמה או בקרקע שתחתיה, ומדברי רבי זירא חזינן לכאורה דמקום שציתת האדם הוּי בקרקע שתחת הספינה ולא בספינה עצמה, דהנה צביאור טעמא דר' זירא מנינו ג' דרכים, ללישנא קמא דרש"י והרמב"ן ודעמייהו יסוד הדין דנייד לא קני שציתה, וללישנא מליעאה יסוד הדין משום דהאדם הולך כנגד כיוון הילוך הספינה והספינה מחזירתו כל שעה לתוך ד' אמותיו, וללישנא צתרא יסוד הדין משום דכל שעה ושעה נפיק מד' אמותיו וקני ד' אמות חדשות, ולכא' לכל הנך לישני מוכרח דמקום

יש לו ד' אמות, והתם הרי מצואר צגמ' (לצ
 צ) דעי"ז חשיבי כרשות היחיד, ונתבאר לעיל
 דגדר הך דינא דמקום שביתתו ומקום הנחת
 עירובו חשיבי כביתו^ה, ותחום אלפים אמה
 הוי מביתו, אלא דבשבת בתוך מחיצות, חשיב
 כל היקף המחיצות כביתו, ומודדין אלפים
 אמה מהיקף המחיצות.

ועוד דלקמן (מה א) תנן מי שיטן בדרך ולא
 ידע שחשיבה יש לו אלפים אמה לכל
 רוח דברי רבי יוחנן בן נורי וחכמים אומרים
 אין לו אלא ארבע אמות, ונתבאר לעיל
 בשיטת הרמב"ם דכל היכא דלא נתכוין
 להדיא לקנות שביתה, לית ליה אלא אלפים
 אמה ולית ליה ד' אמות מלבדן
 [והמהרשד"ם (או"ח סי' ט') ביאר כן בשיטת
 הרמב"ם גבי ישן יעו"ש] וחזינן דבכה"ג
 לית ליה ד' אמות דשבת, ומשמע דחכמים
 מודו לזה, ואדרבה אינהו סברי דאלפים
 אמה איכא רק למי שקנה שביתה, והא
 דמודו חכמים דאית ליה עכ"פ ד' אמות,
 היינו כדין ד' אמות דיוצא חוץ לתחום,
 דיסודן משום דזהו מקומו של אדם
 וכדדרשי' צגמ' וכנ"ל, ולא משום דהוי
 מקום שביתה כביתו.

הרי מצואר דהנך תרי דיני ד' אמות חלוקין
 ביסודן, דדין ד' אמות דיוצא חוץ
 לתחום לא הוי משום דחשיב כביתו, אלא

ארבע אמות אל יצא איש ממקומו אלו אלפים
 אמה, ופירש רש"י אלו ארבע אמות ליוצא
 חוץ לתחום, ומצואר דילפי' מהך קרא
 דהיוצא חוץ לתחום אית ליה ד' אמות.

ולקמן (נב א) אמר רמי בר חמא הרי אמרו
 שבת יש לו ארבע אמות הנותן את
 עירובו יש לו ארבע אמות או לא אמר רבא
 תא שמע כו' [והתם דחי לראיה דרבא ולא
 נתבאר להדיא היאך קי"ל למסקנא, אך
 צפרק בכל מערבין (לצ ב, לה א) אמר רבא
 דהנותן עירובו יש לו ד' אמות] והנך ד'
 אמות היינו ד' אמות דיט לכל שבת מלבד
 אלפים אמה, ומסיק רבא דהוא הדין לנותן
 את עירובו.

ונראה דהנך תרי דיני ד' אמות חלוקין
 ביסודן ובגדרן, דיסוד דינא דהיוצא
 חוץ לתחום יש לו ד' אמות, היינו משום דזהו
 מקומו של אדם, וכדדרשי' (מה א) שבו איש
 תחתיו כתחתיו וכמה תחתיו גופו שלש אמות
 ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו כו' [וקאי
 אישן בדרך לרבנן והנך ד' אמות היינו כדין
 ד' אמות דיוצא חוץ לתחום] ומסקינן התם
 דהנך ד' אמות בדידיה יהבינן ליה, והיינו
 משום דגדר הדין הוי מקומו של אדם.

אולם דינא דשבת יש לו ד' אמות, הרי
 מדמינן ליה לדינא דנותן את עירובו

^ה ונהי דשיעורא דבית ד' אמות נמי יסודו משום דזהו מקום הראוי לאדם, אך מ"מ הכא גדרו שיעור בית.

עלמה דיתיצ צה, ולא היס והקרקע שתחתיה
(ויעוין עוד להלן בענין נפחתו המחיצות).²

והנה לקמן צפרק כל גגות (ג א) איתמר
ספינה רב אמר מותר לטלטל בכלה
ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא בארבע,
רב אמר מותר לטלטל בכלה דהא איכא
מחיצתא ושמואל אמר אין מטלטלין בה אלא
בארבע אמות מחיצות להצריח מיס עשויות,
אמר ליה רב חייה בר יוסף לשמואל הילכתא
כוותך או הילכתא כרב אמר ליה
הילכתא כרב.

והתוס' (בסוגין ולקמן שם) והראשונים עמדו
דהא הכא סבר שמואל (אליצא דרבה)
דמחיצות ספינה השיבי מחיצות ושיבי שבת
באוויר מחיצות מצעוד יום, ותיירא תוס' דלא
אמר שמואל לקמן לטלטל אלא בספינה
יתירה מבית סאתים, דטעמא דמחיצות
להצריח מיס עשויות מהני דשיבי כלא

משום דזהו מקומו של אדם, ודין ד' אמות
דשבת ומניח עירובו היינו משום דשיבי
כביתו, ולכאוף הך דינא הוי מסברא, כשם
דניתן למדוד אלפים אמה מעירו
של האדם.³

ומעתה מצואר היטב הא דחלוקין הני תרי
דיני לענין קביעות המקום, דדינא
דר' זירא דהוי דין ד' אמות דיונא חוץ
לתחום, כיון דיסודן מקום האדם, אזלינן
בתר הקרקע שתחתיו ולא בתר הספינה,
משא"כ לענין דינא דרבה דשבת באויר
מחיצות מצעוד יום, דיסודו דנקבע
דמחיצות אלו הוו ביתו [וכדין ד' אמות
דשבת, אלא דבהיקף מחיצות כולי ביתא
כד' אמות דמי] בזה אזלינן בתר הספינה,
דכיון דיסוד הדין הוי קניית בית, אזלינן
בתר היקף המחיצות דהוא ביתו, ואף בלא
מחיצות, יתכן דקביעות ביתו היינו הספינה

² ולפ"ז היה נראה דהא דד' אמות משערינן באמה דידיה היינו דוקא בדין ד' אמות דיונא חוץ לתחום, אך
דדינא דהשבת יש לו ד' אמות משערינן באמה בינונית.

אך ריהטת לישיגא דהטוש"ע משמע לכאוף לא כן, דבטוש"ע (סי' שז) איתא תניא שבו איש תחתיו מכאן שכל
אדם יש לו ד' אמות בכל מקום אפילו יצא חוץ לתחום שהרי משה אמר כן לאותן שיצאו חוץ
לתחום ללקוט ומודדין לכל אדם כפי אמותיו כו' ולקמן (סי' שז) כל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח חוץ
מארבע אמותיו או מהמקום ששבת בו כו', ולפ"ז משמע דהנך 'ארבע אמותיו' היינו הניך ארבע אמות
דנתפרשו בסי' שזו [וכן מלישגא דהטוש"ע (בסי' שז) יש לו ד' אמות בכל מקום ואפילו יצא חוץ לתחום,
משמע דעיקר הניך ד' אמות היינו אף בלא יצא חוץ לתחום, והיינו ד' אמות דשבת] דהא אגן קי"ל כריב"נ
דישן גמי אית ליה אלפים אמה, ולכאוף לפ"ז ע"כ דהנך 'ארבע אמות בכל מקום' היינו ד' אמות דשבת דאית
ליה מלבד אלפים אמה, ומשמע דחד דינא הוא].

³ ובציקר הנידון יעוין בסוגיא (לד א) וברש"י ותוס' שם.

רש"י ו"ל דבעינן מחינות לשם דירה, וסבר שמואל דכיון דלהצריח מים עשויות אין תשמישו חשוב להיות הקיפו היקף לשם דירה והוא לא להקפף יותר מצית סאתיים שלא הוקף לדירה, הא לאו הכי ודאי מחינות שמם אליצא דרצה להתיר לטלטל זכולה כשאינה יתירה יותר מצית סאתיים ולהתיר ליוצא חוץ לתחום להלך זכולה ואפילו היא יתירה על צית סאתיים ובלבד שלא יטלטל זה אלא צד' אמות עכ"ל.

ומבואר בדברי הריטב"א, דלענין היוצא חוץ לתחום להלך זכולה מהנו מחינות שלא הוקפו לדירה ואף ציתר מצית סאתיים, וכבר תמהו האחרו' דלכאורה הוא נסתר מדברי הגמ' (טו א) גבי שבת בתל, וכדווכיחו תוס'.

ובן קשה לכאן' בדברי הרמב"ן (מא ז) דהנה שיטת רש"י (מא ז) ודעמיה דדינא דהולכי והו גויס לעיר אחרת מהלך את כולה היינו דוקא בעיר המוקפת מחינות, והתוס' (לקמן מז ז) הוסיפו שם ר"י דבעינן אף היקף לדירה, והוכיחו כן משבת בתל ונקע דלעיל (טו א).

אך הרמב"ן (מא ז) פליג וכתב דזהו ליכוחו לעיר אחרת לא צעין כלל היקף מחינות וכ"ש דלא צעין מחינות המוקפות לדירה, וכתב להוכיח כן [דעכ"פ לא צעין היקף

הוקפה לדירה, והוסיפו תוס' דמ"מ לענין תחומין נמי לא מהני מחינות שלא הוקפו לדירה וכדמוכח גבי שבת בתל (טו ז, נז) אלא דהכא מיירי בצפינה שאין זה צית סאתיים [וצסוגין תירצו התוס' עוד דרצה דהכא קאי למאי דהדר ביה שמואל התם, ולכאן' נראה דהוצרכו לזה משום דניחא להו לאוקמי סוגין בכל גוונא ואף בצפינה יתירה על צית סאתיים, אך הך תירוצא נמי מודי דלא אסר שמואל התם אלא ציתירה מצית סאתיים (וייעוין בגאון יעקב לקמן ס)]] ועיקר הדין מבואר כבר בדברי רש"י (לקמן ס) יעו"ש.

ומבואר בדברי תוס' דפשיטא להו דמחינות שלא הוקפו לדירה לא מהנו לדין תחומין להלך את כולן, והוכיחו כן מדברי הגמ' (טו א, נז).

אולם הריטב"א לקמן צפרק כל גגות שם (ז א) כתב וז"ל לאו למימרא דלהצריח מים עשויות ולא חשיבי מחינות כלל ולאסור אפילו בצפינה דצית סאתיים, דהא ליתא דא"כ תקשי דשמואל אדשמואל דהא איהו דפסק צפרק מי שהוליא והו הלכה כרבן גמליאל בצפינה דכולה כד' אמות דמיה ומהלך את כולה, ומפרש רבה טעמא הואיל ושבת באויר מחינות, ולאפוקי מדרבי זירא דאמר התם מחינות להצריח מים עשויות ולא חשיבי מחינות כלל, והיוצא מחוץ לתחום אינו מהלך שם אלא ד' אמות, אלא הכא בצפינה יותר מצית סאתיים היא כדפירש

ולא הוקפה לדירה, לית ליה אלא ד' אמות
ואלפים אמה חוזה להן.

אך לכאורה אין הדבר מוכרח מדברי
הברייתא, ויש לדון דהיכא דשבת בתל
היתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה,
לעולם שרי ליה להלך את כולו, אלא דמ"מ
לית ליה אלפים אמה חוזה לו, אך בתוך התל
עצמו לעולם שרי לילך [ונפק"מ בתל היתר
מאלפים וד' אמות, דאעפ"כ מהלך את
כולו, ורק לענין למדוד אלפים אמה חוזה לו
בעינן דיהא מוקף לדירה או דיהא פחות
מבית סאתים].

ומעתה מבוארים דברי הרמב"ן
והריטב"א, דלענין להלך את כולן
לא בעינן היקף לדירה, דכל דברי הגמ'
היינו רק לענין למדוד אלפים אמה מלכד
היקף המחיצות.

ובביאור גדר הדברים נראה, דהנה כבר
נתבאר דהא דמודדין אלפים אמה
חוץ להיקף מחיצות, היינו משום דאלפים
אמה נמדדים חוץ לביטו של אדם, וכל יתר
מבית סאתים שלא הוקף לדירה, לית ליה שם
בית (ולהכי תלי אי הוקף לשם דירה) ולהכי אין
מודדין האלפים אלא ממקום האדם ולא
מהך היקף (וע"ד ד' המהרשד"ם בישן דלית ליה
אלא אלפים ול"ד ד' אמות, ולמשנ"ת אף בניעור
שלא נחביון לקנות שביטה כן הוא) אך לענין הא
דשרי לילך את כל ההיקף לא בעינן כלל לדון

לדירה] מדין ספינה ומכח קושית התוס'
בסוגין, דהרי שמואל סבר לקמן (פ א)
דמחיצות להצריח מים עשויות ולא חשיב
היקף לדירה, ואעפ"כ אמרי' הכא דחשיב
שבת באויר מחיצות מצעוד יום [ולא ניחא
לאוקמי דינא דהכא דוקא בספינה פחותה
מבית סאתים, וכן לא ניחא ליה לאוקמי
מילתא דרבה דוקא כשמואל אחר חזרה
דפסק הלכתא כרבו].

אך לכאור' הדברים נריכים ביאור, דנהי
דצהוליכוהו לעיר פליג הרמב"ן דאין
נריך אפילו מחיצות, דעיר עדיפא
[וכדחזינן דעדיפא לענין שבת בעיר ונותן
עירובו בעיר, דבזה מודו תוס' דלא בעינן
מוקפת מחיצות וכדהוכיחו התם] אך
בספינה לכאור' ודאי בעינן מחיצות
המוקפות לדירה ואף בשבת וכדהוכיחו
תוס' מדינא דשבת בתל, ויעוין בהג'
הגרא"ז שם דנתקשה בדברי הרמב"ן.

ולכאור' נראה צביאור דברי הרמב"ן
והריטב"א, דהנה לישראל דברייתא
לעיל (טו א) שמע שבת בתל שהוא גובה עשרה
והוא מארבע אמות ועד בית סאתים וכן
בנקע שהוא עמוק עשרה והוא מארבע
אמות ועד בית סאתים וקמה קצורה
ושיבולות מקיפות אותה מהלך את כולה
וחוזה לה אלפים אמה, ונקטי תוס' מכח הך
ברייתא, דכל דהויא יתירה מבית סאתים

אך לפ"ז ראו להיות, דכל מה דחידשו הרמב"ן והריטב"א דלענין להלך את כל היקף המחיצות עצמן לא צעינן היקף לדירה היינו דוקא לדידן דקי"ל כרבן גמליאל אף צנתנוהו בדיר וסהר דלא שצת באויר מחיצות מצעוד יוס, אך לשמואל גופה דלא שרי אלא בצפינה דשרי באויר מחיצות מצעוד יוס, ע"כ דהיינו טעמא משום דלא שרי אלא במקום שצצת וקנה בית, וא"כ לדידיה ראו להיות דצעינן היקף לדירה [ובצברי הריטב"א היה מקום לדחוק דמה שסיים דשרי להלך את כולן היינו דוקא לדידן דקי"ל כרב, אך בצברי הרמב"ן מצואר להדיא דאף לשמואל גופה כן הוא].

ולכאורה היה נראה מזה, דאף לשמואל דלא פסק כרבן גמליאל אלא בצפינה דצצת באויר מחיצות מצעוד יוס, אין הטעם משום דעי"ז קנה שם ביתו, אלא משום דזהו מקומו, אלא דאיהו ס"ל דגם לענין קביעות מקום האדם אזלינן צתר שעה שקידש היום, ולהכי צעינן שצת באויר מחיצות מצעוד יוס.

אך לפ"ז שוב הדק"ל, דהרי כבר נתבאר דמצברי רבי זירא מוכח דמקומו של האדם נקבע כלפי הקרקע שתחת הספינה, ולמשנ"ת השתא דגם היתירא דצצת באויר מחיצות היינו רק משום דהמחיצות מהגו להגדיר את מקומו, וכן דמקומו של האדם נקבע בשעה שקידש היום, ראו להיות דאף

דחשיב בית, אלא גדר הך היתירא היינו משום דגדר איסורא דתחומין היינו "אל יאח איש ממקומו" וכל דהאדם במקום המוקף מחיצות, כל היקף המחיצות חשיב מקום אחד ומיקרי מקומו, וממילא כל דלא נפיק מהיקף המחיצות לא חשיב יואח ממקומו, ולזה לא צעינן כלל גדרי בית ודירה, ולהכי אף צהיקף יתר מצית סאתים שלא הוקף לדירה, מהלך את כולו.

אך אכתי ז"צ, דהרי בצברי הרמב"ן מצואר להדיא דאף לשמואל שרי לילך בכל הספינה, ואף ביתירה מצית סאתים, ואף למאי דסבר שמואל מעיקרא דלא חשיבא הוקפה לדירה, וכן משמעות הריטב"א.

וקשה דהנה רבן גמליאל שרי אף בדיר וסהר דלא שצת באויר מחיצות מצעוד יוס, אך שמואל גופה הא לא פסק כוותיה אלא בצפינה דצצת באויר מחיצות מצעוד יוס, ולכאורה היה נראה צגדר הדברים, דרבן גמליאל דשרי אף בלא שצת באויר מחיצות מצעוד יוס, ס"ל דלעולם כל ההיקף מיקרי מקומו וממילא לא חשיב יואח ממקומו וכנ"ל, ולהכי אף בלא שצת באויר מחיצות מצעוד יוס כן הוא, ואילו שמואל סבר דכל ההיתר משום דנקבע המקום כציתו, ולזה צעינן שצת באויר מחיצות מצעוד יוס.

לענין זה ניזיל צתר הקרקע שתחת הספינה, וכד נפקא הספינה ממקומה הראשון, חשיב דכבר ילא ממקומו.

ולבאו' צריך לחלק בין ד' אמות דהוה מקומו של האדם מצ"ע, דבזה לעולם נקבע מקומו כלפי הקרקע שתחת הספינה, לבין קביעות מקום דהיקף מחיצות, דבזה כיון דהמחיצות הן הגודרות וקובעות את המקום, כל דנעו המחיצות, לעולם דיינינן דזהו המקום הקודם, ונמלא דזהו המקום דשצת צו מצעוד יוס.

אך עדיין יש לעיין בשיטת הריטב"א גופיה, דהנה בזה דאמר' איכא צינייהו כגון דנפחתו המחיצות, כתב הריטב"א דהיינו מצעוד יוס [וכן הוצא צאור זרוע (הל' עירובין סי' קמו) וצפי' הריטב"ן בסוגין צסס רש"י] ותמה האור זרוע דהא היכא דליתנהו למחיצות קי"ל (יו א, זא א) דלא אמרינן שצת הואיל והותרה הותרה.

ובפשוטו נראה צביאור דברי הריטב"א, דהכא לא אמינן עלה מטעמא דשצת כיון שהותרה הותרה, אלא משום דכבר נקבע מקום שביתתו צהך מקום.

אולם התינה אי נימא דיסוד הדין משום דקנה התם ביתו, ניחא די"ל דאף צניטלו המחיצות אכתי חשיב מקום שביתתו,

אך למשנ"ת השתא דיסוד הדין משום דהמחיצות משו ל כלל דהיקף כמקומו ולא חשיב יציאה ממקומו, לכאו' כל דניטלו המחיצות ודאי ל"ש לדון דאכתי חשיב כלל הך מקום כמקומו [וייתכן דאף טעמא דשצת כיון דהותרה הותרה לא שייך הכא, ואף למאן דסבר הכי גס צליתנהו למחיצות, כיון דהשתא יציאה הספינה ממקומה הראשון ומקום חדש הוא, וכדחזינן מדר' זירא לענין ד' אמות וכדנתצאר, וצלא"ה צניטלו כל המחיצות יתכן דל"ש שצת כיון דהותרה הותרה].

ולבאו' צריך לדחוק בשיטת הריטב"א, דכל מש"כ הריטב"א (לקמן ז א) דלענין תחומין מהניא אף מחיצה דלא הוקפה לדירה היתירה מצית סאתים היינו דוקא לדידן דקי"ל כרצן גמליאל אף צדיר וסתר, אך אליצא דשמואל גופה מודה הריטב"א דלא שרי אלא צמחיצה המוקפת לדירה, והכא מיירי צספינה שאינה יתירה מצית סאתים, כיון דשמואל גופה ס"ל דצעינן שצת צאור מחיצות מצעוד יוס, ולדידיה גדר הדין משום קניית צית ולא משום דכלל היקף המחיצות חשיב מקומו [אך צדברי הרמב"ן דמצאר להדיא דאף לשמואל שרי, יש לצאר כדנתצאר לעיל].